

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Шевців Зої Михайлівни
«Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів
початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі
загальноосвітнього навчального закладу», поданої на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Соціально-політичні зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають нових підходів до професійної підготовки педагогів. Необхідність зміни вектора традиційної педагогічної освіти насамперед зумовлена широким упровадженням у систему загальноосвітньої підготовки принципів інклюзивного навчання та доступності освіти для осіб з інвалідністю.

Після набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (від 25 травня 2017 р. № 2053-VIII) та Постанови КМУ від 9 серпня 2017 року № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» інклюзія в школі має стати нормою, а не винятком з правила. Відтак сучасна підготовка фахівців та вимоги до кваліфікації випускників у вищих педагогічних навчальних закладах потребують значного осучаснення та оптимізації. Саме початкова школа закладає умови успішності подальшої навчальної та позанавчальної активності інклюзованої дитини з інвалідністю, і виконане у цьому контексті дисертаційне дослідження Шевців Зої Михайлівни є актуальним і своєчасним.

Актуальність обраної проблеми посилюється суперечностями, з-поміж яких дослідниця виокремила неузгодженості між:

- детермінованою державним законодавством необхідністю запровадження інклюзивного навчання в освітній простір України, зокрема в початкову школу, та відсутністю фахівців спеціальності «Початкова освіта» зі спеціалізацією «Інклюзивне навчання»;

- об'єктивними потребами суспільства у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу та традиційною системою навчання, що не повною мірою забезпечує формування у них відповідної компетентності;

- науково-практичною потребою модернізації педагогічного процесу ВПНЗ із огляду на інклюзивні тенденції загальноосвітнього навчального закладу та недостатнім рівнем соціоінклюзивного змісту в наявних підручниках, відсутністю обов'язкових навчальних дисциплін інклюзивної тематики і недостатнім формуванням соціально-педагогічної компетентності;

- декларованою вимогою реалізації компетентнісного підходу в освіті та нерозробленістю ефективної методики формування компетентності майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Важливо відзначити, що дисертаційне дослідження виконане відповідно до науково-дослідної теми кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету «Формування професійної компетентності майбутніх вчителів технологій у контексті неперервної професійної освіти України» (державний реєстраційний номер № 0116U005228). Тему дисертації затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 26 січня 2017 р.) і узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 31 січня 2017 р.).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, їхня достовірність та новизна.

Структура дисертаційної роботи повною мірою реалізує визначену на початку дослідження мету. Наукова новизна дослідження продиктована недостатньою розробленістю проблематики в сучасній педагогічній науці.

Зокрема в роботі вперше виконано дефініційний аналіз термінологічного апарату дослідження, з'ясовано стан розроблення проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ у сучасній педагогічній науці та практиці вищих навчальних закладів.

Дисертантка детально проаналізувала особливості професійної діяльності вчителів початкової школи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу, розкрила сутність і структуру соціально-педагогічної компетентності, обґрунтувала професіограму інклюзивного педагога та розробила концепцію соціально-педагогічної компетентності вчителя інклюзивного навчання початкової школи інклюзивного загальноосвітнього навчального закладу.

На увагу заслуговує і розроблена автором концепція професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ і спроектована у зв'язку з цим модель процесу формування соціально-педагогічної компетентності таких фахівців. Усі складники цієї концепції та розробленої на її основі моделі, як і загальна методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, визначені й належним чином експериментально перевірено.

Інноваційним є й авторське поглиблення та осучаснення вживаних раніше у педагогічній термінології понять. Так, термін «інклюзивне середовище» вживається на означення сукупності соціальних, педагогічних та психологічних умов, які необхідно створити для надання освітніх послуг як дітям з інвалідністю, так і дітям загального розвитку. Відповідних змін

зазнає і зміст терміну «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи», що розглядається з урахуванням тлумачення інклюзивного середовища ЗНЗ. Поняття «соціокультурне освітнє середовище» теж є предметом переосмислення відповідно до інклюзивних освітніх цілей, а відтак істотно модернізоване та пристосоване для підготовки студентів кваліфікації «Вчитель початкової школи» до організації інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.

Обґрунтованим є переосмислення поняття *«соціально-педагогічна компетентність»* майбутнього вчителя початкової школи. Так, Шевців З. М. уперше розкриває його сутність з урахуванням принципів інклюзивного навчання через когнітивну, діяльнісну й особистісно фахову компоненти, обґрунтовує критерії, параметри та рівні сформованості цих компонент, створює діагностичну карту виявлення стану сформованості виокремлених її складників.

Досить перспективним видається погляд авторки на обґрунтування професіограми вчителя спеціальності «Початкова освіта» зі спеціалізацією «Інклюзивне навчання» і концепція соціально-педагогічної компетентності вчителя інклюзивного навчання початкової школи загальноосвітнього навчального закладу. Заявлені положення є, безумовно, інноваційними і потребують подальшого впровадження.

Доречною є й обґрунтована авторкою модель процесу формування соціально-педагогічної компетентності. Ця модель повною мірою корелює з концепцією професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ.

Нам імпонує і спеціально організоване навчання майбутніх учителів початкової школи, яке дало можливість зреалізувати визначені педагогічні умови, зокрема й методику професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, загалом з метою формування соціально-педагогічної компетентності для роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ із використанням контекстного навчання.

Доречним для професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ є розроблене, схарактеризоване та введене до наукового обігу поняття «інклюзивна педагогіка» як термін на позначення галузі педагогічних знань, зміст якого розкрито в авторському підручнику «Основи інклюзивної педагогіки».

Слушною, на нашу думку, є позиція Шевців З.М. щодо вживання дискримінаційної лексики та спроба підібрати недискримінаційне означення для дітей з інвалідністю та інклюзивного класу, щоб унеможливити нетолерантні висловлювання щодо молодших школярів з психофізичними чи соціальними відмінностями. Однак запропоновані автором терміни «розмаїті діти» та «розмаїтий учнівський колектив», на жаль, належать до емоційно забарвленої лексики і мають кілька значень, а відтак не відповідають основним вимогам до термінів. Отже, простір для наукової творчості та пошуку точних відповідників для означення цих понять залишається відкритим.

Заслуговує на особливу увагу й запропонований авторкою новий тип педагогічної ситуації – медико-соціальна педагогічна ситуація, що позначає сукупність обставин, пов'язаних із характером порушення стану здоров'я дітей з інвалідністю та соціальними умовами дітей загального розвитку.

Отже, аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій здобувача дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів.

4. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Основні положення й результати дослідження впроваджено у практику роботи Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 01-16/677 від 25.05.2017 р.), у процес професійної підготовки майбутніх учителів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка про впровадження № 04/263 від 24.05.2017 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження № 276-33/03 від 30.03.2017), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка про впровадження № 59/03-а від 22.03.2017 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження № 37 від 17.02.2017 р.).

Окремі матеріали дослідження можуть бути використані для уточнення Галузевих стандартів і модернізації навчального плану підготовки фахівця спеціальності «Початкова освіта» та додаткової спеціалізації «Інклюзивне навчання».

5. Оцінка змісту, її завершеність загалом.

Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі «Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в контексті інклюзивної освіти» виконано дефініційний аналіз термінів «інклюзивна освіта», «інклюзивне середовище», осмислено законодавчу базу запровадження та розвитку інклюзивної освіти в Україні для з'ясування її впливу на професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ), встановлено гуманістичні основи як засадничі положення її змісту. Розглянуто наявний педагогічний контент проблеми у вітчизняній і зарубіжній теорії та практиці, окреслено авторське бачення поняття «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи» в контексті інклюзивної освіти.

У другому розділі «Методологічний контекст проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу» обґрунтовано загальну методологію й виокремлено методи дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ; розглянуто поліфункціональну професійну діяльність в

інклюзивному середовищі, визначено особливості її здійснення в учнівському колективі, розкрито сутність соціально-педагогічної діяльності та соціально-педагогічної компетентності для роботи в ньому; встановлено структурні компоненти соціально-педагогічної компетентності та методи їхнього діагностування.

У **третьому розділі** «Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ» обґрунтовано професіограму вчителя інклюзивного навчання ЗНЗ як базис розроблення концепції соціально-педагогічної компетентності майбутніх учителів інклюзивного навчання початкової школи ЗНЗ (інклюзивний педагог) і моделі процесу формування у майбутніх учителів початкової школи соціально-педагогічної компетентності (СПК); визначено критерії, показники та рівні сформованості структурних компонентів СПК; сконструйовано і описано концепцію професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ.

У **четвертому розділі** «Методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу» спроектовано педагогічну систему професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ як засобу формування у них соціально-педагогічної компетентності. Розроблено загальну методичку професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ і розкрито процес її запровадження у практику ВПНЗ. Реалізовано педагогічні умови формування у майбутніх учителів початкової школи СПК до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ.

У **п'ятому розділі** «Процес дослідження та його результативність» представлено логіку дослідницько-експериментальної перевірки моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі, результати констатувального й формувального етапів педагогічного експерименту та порівняльний аналіз показників сформованості соціально-педагогічної компетентності.

Дисертаційна робота З.М.Шевців за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, що дає підстави для загальної позитивної оцінки виконаного дослідження.

6. Дискусійні положення та зауваження.

Позитивно оцінюючи наукову і практичну значущість отриманих дисертанткою результатів, вважаємо дискусійними деякі положення дисертації та твердження:

1. Здобувачка, даючи характеристику прописаних методів дослідження, зосереджує увагу на розробці діагностичної карти визначення стану та рівнів сформованості складників соціально-педагогічної компетентності зокрема, між тим не завжди поєднання складників є їх математичною сумою, так само і в цій ситуації відсутність цілісного підходу збільшує можливу похибку дослідження.

2. Робота виграла б, якби авторка, окрім контент-аналізу дисциплін педагогічного циклу, показала міжпредметні зв'язки дисциплін навчального плану, які впливають на професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу.

3. Значно більшого обґрунтування потребує професіограма спеціалізації «Інклюзивний педагог» в аспекті визначення закладів, у яких може здійснюватися професійна підготовка фахівця спеціалізації «Інклюзивне навчання».

4. За змістом п.п. 4.2 і п.п. 4.3. розділу «Методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу» є дещо переобтяженими і займають значний обсяг змісту дисертації, тому їх можна було б розділити на окремі підпункти, які автор виокремлює в них. Окремі фрагменти доцільно було б винести в додатки.

5. У цьому ж таки розділі доцільно було схарактеризувати класифікацію інтерактивних методів навчання, вказати їхню неоднозначність у визначенні та класифікації у працях відомих науковців, що сприяло б ґрунтовному розкриттю спеціально організованого навчання.

6. Авторка послідовно вживає у дисертаційній роботі термін «особи з особливими освітніми потребами», дублюючи лексику, вживану законодавцем у Законі України «Про освіту», однак на сьогодні за рекомендацією ООН на позначення таких осіб користуються прямим терміном «особа з інвалідністю», що акцентує на особі, а не на її особливостях. Отож, радимо у подальших дослідженнях використовувати прямий термін «особа з інвалідністю» замість описового «особи з особливими освітніми потребами».

Наведені побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є самостійним завершеним дослідженням, а отримані результати у сукупності можна визначити як вагомий внесок у теорію і методику професійної освіти.

7. Повнота викладу основних результаті дисертації в наукових виданнях.

Основні результати наукового дослідження належним чином апробовані та опубліковані. Так, базові положення проведеного дослідження викладено в доповідях на 7 міжнародних, 15 всеукраїнських та регіональних конференціях та читаннях, 4 регіональних науково-практичних семінарах. За матеріалами дисертації здійснено 43 публікації (40 одноосібних), із яких відображають основні результати дослідження – 1 монографія; 1 навчальний посібник із грифом МОН України; 1 підручник, рекомендований Вченою радою РДГУ; 20 статей у фахових виданнях із педагогіки, серед яких 8 статей у виданнях, внесених до наукометричних баз даних; 13 наукових праць (1 у співавторстві), що репрезентують апробацію матеріалів дисертації; 7 наукових праць (2 у співавторстві), що додатково висвітлюють результати дослідження.

8. Ідентичність змісту автореферату й основних результатів дисертації.

Структура, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повною мірою відображають основні положення дисертації.

9. Висновок.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Шевців З.М. «Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу») є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – Шевців Зоя Михайлівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

Директор, професор кафедри соціальних технологій
Вінницького інституту Університету «Україна»
доктор педагогічних наук, доцент
Г.В.Давиденко

Григорій Г. В. Давиденко
застігнуто [підпис] Корисова Н. С.
зав. кафедри
15.01.2018р.